

שדה-מנוחה הגדולה

שדה-מנוחה הגדולה — זהו שם המושבה בה נולדתי; כך קראו לה, בהיוסדה לפני כ־160 שנה, היהודים שישבו בה אחרי נדודים רבים. עם האיכרים הרוסים כמעט ולא היה לנו קשר; פעמיים בשבוע היה יום-השוק. השכנים היו מביאים תוצרת למכירה וגם קונים. לא פעם פרצו קטטות בין יהודים ורוסים, אבל תמיד היתה יד היהודים על העליונה ולאיכרים היה יחס של „הדר־ארץ“ בפני בני המושבות היהודיות.

בספרייה אפשר היה להשיג ספרים ברוסית, בידיש, וגם בעברית; וכן התקיימו במושבות חוגי חובבים שהיו מציגים לעתים מחזה של פרץ וכדומה. על ארץ־ישראל הגיעו אלינו ידיעות. היו בינינו גם כמה ציונים, אך היתה זו ציונות „אפלטונית“; איש לא חשב ברצינות על עלייה ארצה.

במושבה היה בית־ספר עממי ברוסית וכמה „חדרים“, בהם למדו החל מאלף־בית עד ראשית לימודי המשנה והגמרא. אחדים נסעו להמשיך ללמוד תורה ב„ישיבה“ וגם בגימנאסיות. במושבה היו שלשה בתי־כנסת, בהם התפללו כל השבוע ב„מינינים“, אבל בשבת היו בתי־הכנסת מלאים עד אפס מקום.

הקהילה היתה מאורגנת ושימשו בה רב ושני שובים. כל ענייני המושבה החברתיים והדתיים התנהלו לפי המסורת היהודית. היה גם בנק הלוואה וחסכון שבו קיבלו האיכרים הלוואות עד הגורן וגם „גמילות חסד“ כעין עזרה הדדית. כך התנהלו המושבות עד המהפכה.

עם מהפכת־קרנסקי (באביב 1917) צצו בבת־אחת ארגונים לאומיים: „צעירי־ציון“ ו„החלוץ“. בהשפעת טרומפלדור שהכריז, כי ארץ־ישראל תיבנה רק על ידי קבוצות קומונאליות, התארגנו קבוצות נוער חקלאי כדי להכשיר עצמם לחיים שיתופיים. עזבנו את משקי ההורים והתארגנו לקומונה במושבה בֶּזְרֻבֵי־קוֹט. בעזרת השלטונות קיבלנו אדמה, ציוד ובהמות־עבודה, וכל אחד מאתנו הכניס לקופה הכללית כפי יכולתו. לקומונה שלנו קראנו „קומונת־החלוץ“. עד כה וכה התחלפו השלטונות ובאזורנו השתלטו כנופיות שונות; קשה היה להתקיים כקומונה והתפורנו איש לביתו.

אחרי שהתבסס שלטון הבולשביקים החל הנוער שוב להתארגן: נוער קומוניסטי, נוער חקלאי בלתי־מפלגתי וחלוצים־ציונים; היינו פעילים למדי, עד

שהלשינו עלינו באוזני הרשויות הסובייטיות. שוב נאלצנו להתפזר, וכל אחד התחיל לחפש לעצמו דרכים לעלייה ארצה.

כשביקרתי לאחרונה ברוסיה כתייר כדי להתראות עם הקרובים שנשארו בחיים מכל משפחתי הגדולה, נודעו לי פרטים על השמדת המושבות שלנו. נודע לי, שעד שנת 1938 נהפכו רוב המושבות לקולחוזים יהודיים, שהגיעו להישגים יפים, יכולים טובים, אף כי חלק מהזקנים לא יכלו להתאים את עצמם למשטר קולחוזים, והסתדרו במקומות אחרים.

ההוראה בבת־ישראל רק בידיש, אלא שהיהודים עצמם ביקשו שילמדו בהם גם רוסית. כשפרצה המלחמה גוייסו בני־הנוער — גברים וגם נשים — לצבא, ולכל מיני שירותים צבאיים. כשהגרמנים התקדמו בתוך רוסיה והגיעו שמועות על רצח היהודים והשמדתם, לא האמינו בכך יהודי המושבות, ואפילו כשהתקרבו הגרמנים והיתה עוד דרך צרה לברוח אל מעבר לדנייפר — עוד היו כאלה שלא האמינו לשמועות. רבים אמנם לא רצו לסמוך על ניסים, העמיסו צרכי מזון ואת הדברים ההכרחיים ביותר על עגלות בכוונה לצאת לדרך. אך אלה שלא רצו לעזוב, עברו בלילה מחצר לחצר, פירקו את הברגים מאופני העגלות, וכך אילצו גם את אלה שרצו להמלט על נפשם, להשאר בבית. ובניתיים כבר חסם הצבא הגרמני את הדרך.

הגרמנים, בעזרת האוקראינים, אספו את כל היהודים מהמושבות שדה־מנוחה הגדולה ושדה־מנוחה הקטנה לרפת הקולחוז, נתנו להם ארוחה טובה מבשר — בקר ואחרי כן הובילו את כולם לתעלה אנטי־טנקית על־יד טחנת הרוח, פקדו על כמה מאנשי המקום להפשיט את כולם, התחילו בהתעללות בזקנים ונשים, וסיימו בטבח כללי. הם קשרו נשים לזנבות סוסים וסחבו אותן לשטח ההריגה. (היו אלה ברכה, פלושקין וליברמן) אחר־כך ערכו את הגווייות בערימות של 50—50 בסדר גרמני, ראש לרגליים ורגליים לראש, ובמשך כל אותו הזמן הכריחו את הרשל ה„כלי־זמר“ לנגן בקלרינט שלו את הניגון הידוע „בכי ישראל“ ולצלילי הניגון הזה הושמדו החקלאים של מושבות חרסון.

כיום שוב הוקמו קולחוזים במושבות שדה־מנוחה הגדולה ושדה־מנוחה הקטנה, אבל תושביהם רובם רוסים. יש עוד 68 משפחות יהודים: מיעוטם מהותיקים שנשארו בחיים, ויתרם פליטים מקרוב באו. היהודים פוחתים והולכים, ועוקרים בהדרגה העירה.

מכל העבר המפואר של המושבה היהודית לא נשארה אלא המצבה הגדולה שהוקמה על קבר אחים, ועליה הכתובת: „פה נרצחו על ידי הרוצחים הפאשיסטים הגרמנים — בעזרת המקומיים — נשים, זקנים ונערות, 1875 נפש“.

מנחם בן־שדה (כפר־יתקין)